

Természetes, hogy a könyvben helyet kaptak olyan néprajzi nevezetességek, mint az archaikus vásárhelyi szórhimzés, a tápai gyékényszövéés és a szegedi napsugaras házhomlokzat.

Gyönyörűek a kötet fényképei, különösen a Dömötör Mihály által készített háttér nélküli tárgyafotók. A néprajzi terepfelvételek ugyancsak díszévé válnak a könyvnek. A magyar fotográfia egyik jeles úttörője, Plohn József annak idején Hódmezővásárhelyen működött. Ezt a szerencsés adottságot jól kihasználta a könyv szerzői. Bőven válogattak a hajdani fényképész szép és tanulságos felvételeiből.

Bár a kötet az Európa Kiadó Hoffer Tamás által szorgalmazott és szerkesztett sorozatában jelent meg, kiadásához több intézmény is adott pénzt. Első helyen Csongrád megye egykori tanácsa, amelynek anyagi támogatása nélkül a könyv – mindannyiunk veszteségére – nem jelenhetett volna meg.

Barth János

Pax et bonum

FERENCES ÉLET ÉS HAGYOMÁNYOK SZEGEDEN

Az alsóvárosi Havi Boldogasszony templom és a mellé épült ferences kolostor megújuló együttese szemet gyönyörködtető látvány. A nagy múltú középkori műemléket – amely az 1950-es kiűzetés után szociális otthonként működött – 1989 szeptember elsejével vette vissza jogos birtokába a rend. Újra megindulhatott hát a szerzetesi élet az ódon falak között, a rend újoncai megkezdték a noviciátus éveit, s a templomban rendezett orgonahangversenyekkel, a szegények javára szervezett karácsonyi gyűjtéssel a ferencesek ismét elfoglalták régi helyüket a város vallási, társadalmi, kulturális életében, melynek évszázadokon át meghatározói voltak.

E ferences múlt bemutatásának szentelt nemrég egy kis kötetet Péter László, Szeged történetének, kultúrájának avatott kutatója, a *Szegedi örökség* című mű és számos más – többek között a szegedi utcanevekkel, névadási szokásokkal foglalkozó – értekezés szerzője. Könyvében a rend kötetekre rúgó magyarországi történetéből szigorúan a szegedi vonatkozásokat emeli ki, egy-egy rövid, lényegre törő, ismeretterjesztő, tájékoztató jellegű írás keretében. Ezek füzéréből áll a mű, ami a *Szegedi ferencesek* címet viseli, s a rend, a rendház történetét, néhány jeles ferences személyiség irodalmi törekvéseit mutatja be.

Ellentétben a korábbi, úgynevezett monasztikus rendekkel, melyek hegytetőre épített monostoraikba zárkóztak a külvilág elől, a XIII. században alapított új típusú kolduló és prédikáló rendek – mint a ferences és domonkos rend – működésének bázisai a városok voltak. A Tisza vízi útja mellé települt kereskedelmi központban, Szegeden a XI. században indult meg a városiasodás folyamata. A gazdasági és vele párhuzamosan a szellemi élet töretlen fejlődését mutatja, hogy már a XIII. század elején megjelennek itt a mariánus – azaz a Magyarországon elsőként alapított, Szűz Máriáról elnevezett rendtartományhoz tartozó – ferencesek, akik feltehetőleg a Palánkban telepedtek meg. A Paoluccio Trinci fellépése után kialakult obszerváns (szigorúbb) irányzatot követő rendtagok is hamarosan feltűntek Szegeden, felvállalva a huszitizmus elleni küzdelmet. Ezért Giuliano Cesarini pápai legátus nekik ítélte a mariánusok rendházát. Mivel ennek átadására nem került sor, Alsóvároson alapítottak rendházat. A rendi krónika szerint 1468 körül felépült rendház gyorsan bekapcsolódott a város életébe. Értékes könyvtárral rendelkezett, s valószínűleg alapszintű teológiai stúdium is működött falai között. A népszerű ferencesek – akiket a környék népe joggal nevezett „barát”-ainak – hamar felismerték az anyanyelvű igehirdetés fontosságát, s gyógyító tevékenységet is folytattak.

A város török kézre kerülése után (1543) a világi papság és más szerzetesrendek (a dominikánusok, a premontrei apácák), de még a mariánus provincia ferencesei is elmenekültek.

egyedül az obszerváns franciskánusok maradtak a helyükön. Igaz, a török rajtuk kívül más papot nem is tűrt meg a megszállt területen. Az alsóvárosi kolostorból, mely egyike volt a hódoltság ideje alatt szinte megszűnés nélkül működő négy ferences kolostornak (a további három: Gyöngyös, Szakolca, Csiksomlyó), látták el Szeged és vidéke lelki gondozását, tartották ébren az egyre terjeszkedő protestantizmus ellenére a katolikus hitet a környéken. Ez figyelemre méltó teljesítmény, ha számba vesszük, hogy a XVII. században az itt tevékenykedő atyák létszáma 3-10 fő között mozgott, s a segítő testvérek mellett általában csak 3-4 páter volt felszentelt misés pap, akik a Szeged környéki katolikus szórványok népe között pasztorálhattak. Szeged-Alsóváros vallási-szellemi kisugárzását az is mutatja, hogy a század folyamán a Csöpörke tóból előkerült csodatévő Mária-kép kapcsán a templom ma is híres búcsújáró helyé fejlődött.

Ismerve a kolostor biztos hódoltsági pozícióját, az elmenekült cesanádi püspökök 1644-től kezdve a mindenkor alsóvárosi guardiánt bízták meg, hogy a cesanádi egyházmegye népét mint püspöki helynök kormányozza, ott a püspöki joghatóságot képviselje. Mivel a püspökök a Szentszék többszöri felszólítása ellenére sem tértek vissza székhelyükre, s egyházmegyéjükben sem vizitációt, sem bérmálást nem végeztek, a pápa 1625-től a dél-magyarországi híveket és pásztoraikat a belgrádi missziós püspökség felügyelete alá helyezte, missziós területté minősítvén így Szegedet és vidékét. Főpásztorai a bosnyák ferencesek közül kerültek ki, akik egyszerű szerzetesi csuhában vagy álruhában gyalog vizitálták püspökségük területét, s az ott látottakról rendszeres jelentéseket küldtek a Hitterjesztés Szent Kongregációjának, amely a nem keresztény területeken végzett térítómunkát koordinálta. Többször megfordultak az alsóvárosi kolostorban is, 1643-ban Jacopo Boncarpi (ő szentelte fel a templom új oltárát), 1649-ben Ibrsimovics Marián járt itt.

Bár a bosnyák rendtartománnyal is igyekeztek együttműködni, a szegedi kolostor mégis inkább a Hódoltság és a királyi Magyarország más rendházaival tartott szoros kapcsolatot, s a guardián-vicarius generalis meglehetősen széles jogköre (a világi papság érdekeit is képviselte a területen) is hozzájárult, hogy a magyar egyházszervezet része maradt. E bonyolult, sokoldalú feladatkört ellátó guardiának kritikai névsora is szerepel a kötetben. A szerző Ordinansz Konstantin, Reizner és Karácsonyi művei nyomán készítette el, egybevetve a neveket, adatokat az újabb publikációkkal (Szakály, Monok). Ez a jegyzék könnyen áttekinthető, kitűnnek belőle az egyes szerzők által másként közölt névvariánsok. 1531-től 1725-ig (Karácsonyi műve nyomán) a házfőnökök életpályáját is megismerhetjük, a nevekhez hasonlóan egyeztetve, kijavítva az esetleges ellentmondó adatokat. Így a rend, a rendház történetével behatóbban foglalkozni kívánók is haszonnal forgathatják.

Hasonlóan érdekesek az egyes rendtagok irodalmi, kulturális törekvéseiről szóló írások. Az utazási irodalom témakörébe sorolható Jászberényi Gáspár (1647-ben szegedi házfőnök, 1668-ban tartományfőnök) beszámolója 1670-es viszontagságos spanyolországi útjáról. Ide tartozik a majd egy évszázaddal Jászberényi után Szegeden működő P. Kiss István magyar nyelvű útleírása, melyben az 1766-67 között megtett jeruzsálemi zarándoklat élményeit írja le. Többször összeveti az ott tapasztaltakat a magyar valósággal; egy Alexandriában látott miséről például ezt írja: „mindannyian térden állva, mint a megtestesült angyalok, imádkoztak, énekeltek; nem olyan kanászosan, mint itt alsó Magyarországon.” Nagyon megkapó, ahogyan Péter László kiemeli az útleírásból ezeket a szegedi párhuzamokat.

A vékony kötet utolsó oldalain a többek közt Szegeden, Szabadkán, Padén működő Takáts Rafael atya munkásságáról olvashatunk, aki kiegészítést, vagy ahogy ő nevezte, „Tóldalék”-ot szerkesztett Pápai-Páriz Ferenc latin-magyar szótárához. Szövegűjteményét tájzavainak gazdagsága teszi érdekessé a kutatás számára. Figyelemre méltó, hogy a szerző megemlékezik a rend másik ágának, a minoritáknak a Felsővárosra való megtelepedéséről (1742), templomuk, a Szent Miklós templom felépítésének történetéről.

Éppen a szerző részletekre törekvő pontossága miatt, értelemzavaró lehet, hogy a tanulmány elején a „mariánusok” elnevezés a Szent Ferenc alapította ferencrend egyik ágaként szerepel. míg néhány sorral lentebb – helyesen – a magyarországi Szűz Máriáról elnevezett provincia ferenceseit jelöli.

A ferencesek csöndes, de kitartó működésének köszönhető, hogy Szeged és vidéke a török hódoltság viszontagságai alatt nemcsak katolikus hitét őrizte meg, hanem magyar kultúráját is. Az újjáéledő szegedi ferences közösség méltán lehet tehát büszke gyökereire. Ebből a múltból villant fel részleteket Péter László könyve. (Péter László: *Szegedi ferencesek. Szeged, 1991. A Somogyi Könyvtár kiadványai, 33.*)

Muhari Éva

„A magyar királylány”

BRACHFELD, FERENC OLIVÉR: VIOLANT D' HONGRIA

Az, hogy II. András magyar király leánya, Szent Erzsébet testvére, Jolánta 1235-ben az aragóniai Hódító (I.) Jakab király felesége lett, a magyar kutatók számára ismert tény. Ám már nem, hogy az 1936-ban Barcelonába került magyar társadalomkutató, Brachfeld Olivér Ferenc (1908-1967) 1942-ben spanyol nyelven könyvet írt a magyar királynőről és lovagkísérőről, elsőként használva a barcelonai levéltár okmányait. A könyv, mely a „*Violante de Hungría*”, azaz „*Magyarországi Jolánta*” címet viseli, 1950-ben újra kiadták, tavaly ősszel pedig *katalán nyelven* is megjelent a testvér, Brachfeld Péter gondozásában, aki a barcelonai székhelyű *Katalán-Magyar Baráti Társaság* elnöke is.

Elfeledett könyv, elfeledett szerző!

A spanyol *Nemzeti Könyvtár* nyilvános új katalógusa csupán 2-3 művet említ Brachfeldtől, ám a régi katalógusban csaknem száz katalóguscédula és -tétel őrzi a nevét. Brachfeld ugyanis hatalmas műfordítói tevékenységet is folytatott: Zilahy és Márai sok könyvét ő ismertette meg a spanyol nyelvű világgal, Herczeg Ferenc, Mikszáth és mások műveivel egyetemben.

Persona non grata az 1960-as évektől Magyarországon valószínűleg az 1957 októberében spanyolul megjelentetett *Magyarország története* című könyve miatt lett, melynek utolsó fejezetét az 1956-os magyar forradalomról szóló drámai beszámoló alkotta. A magyar irodalmi lexikonban mindenesetre csak első, 1930-ban megjelent magyar nyelvű művét érdemesítették említésre. Társadalom-lélektani tanulmányaiban (az alsóbbrendűségi érzésről írt pl. hatalmas könyvet spanyol nyelven), melyek már latin-amerikai periódusát jellemzik, igen gazdagon használta fel a magyar irodalmat is. Hatalmas munkabírású, sokoldalú tudós, aki emigráns életének egyik fő feladatáknak a magyar-spanyol kapcsolatok történelmének kutatását vállalta magára. Ennek immár fél évszázados dokumentuma a most kiadott katalán nyelvű kötet Árpád-házi Jolántáról. Brachfeld elsőként kutatta e témát az *Aragóni Korona Levéltár*ban, egész könyve forrásokkal gazdagon dokumentált, bárha az ismeretterjesztő jelleg miatt művét nem tudományos apparátussal készítette. Az igen színes könyvből két mozzanatot tartunk különösen fontosnak kiemelni. Az egyik az, hogy a távoli országba került Jolánta (spanyolul Violante, katalán nyelven Violant) aragón forrásokból kitetszően nemcsak rendkívül szép és vonzó nő, de nagyformátumú politikus is, aki az ugyancsak nagyívű politikus-férj, Hódító Jakab király méltó társa: tanácsadó, kísérője a *reconquista* harcaiban, a királyi tanács állandó tagja, aki a belső hatalmi konfliktus megoldásában vállalt sokszor közvetítő szerepet, ám aki második feleségként ügyesen-makacsul kiharcolta fiainak *öröklési* jogát is.

Nem kevésbé fontosak a királynő magyar kíséretéről írottak. Brachfeld Olivér az első, aki felhasználta a mór Valencia visszahódítása (1238) utáni birtokújraosztáskor készült jegyzőkönyveket, s abban igen sok magyar lovag nevét találta meg. A „valenciai osztásból” kitűnt, hogy nemcsak a magyar *Dénes gróf* (korábban szepesi ispán?), de *Ádám*, a királyné ajtónállója, és felesége, „magyarországi *Márton*”, „magyarországi *János*” és *Egyed* katonáival és más magyar nemességekkel együtt részt vett a *reconquista* harcaiban, a mohamedán Valencia visszahódításában